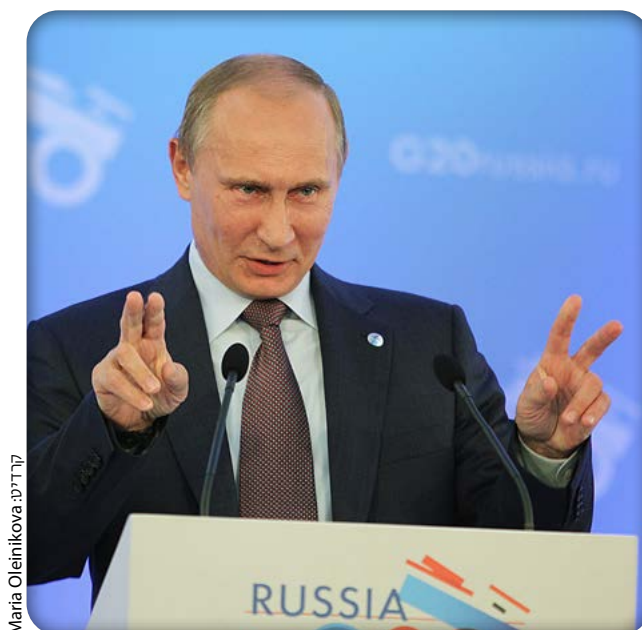

יחסי ישראל-רוסיה

אתגרים

בשנים האחרונות ניהלה מדינת ישראל מדיניות זהירה מול רוסיה שהתבססה על שני מאמצים משלימים: צמצום יכולת ההיזק של רוסיה בזירה הצפונית, בדגש על סוריה, וקידום יחסים בילטרליים במגוון תחומים על מנת לצמצם מרחבי מחלוקת ולייצר מנופים ומחוות שישרתו את המאמץ הראשון.³⁷ נפילתו של משטר אסד והיחלשותו של הציר האיראני משנים במידה רבה את תפקידה של רוסיה בהקשר של הזירה הצפונית, וכן את סל האפשרויות עבור מדינת ישראל לפעול בזירה הצפונית, שעה שהרסן הרוסי פחות משמעותי ומרבית תשומת הלב הרוסית מופנית לאוקראינה.

קרידיט: Maria Oleinikova

בילטרלית, ישראל ורוסיה הצליחו בעשור האחרון לקדם ולפתור סוגיות פתוחות רבות שהיו על הפרק, בזכות התקרבות האינטרסים בין המדינות. אולם, ככל שהיקף היחסים בין המדינות התרחב - כך גם גדלה הציפייה הרוסית לתמורות גדולות יותר עבור פעילותה בהקשרי הזירה הצפונית.

ישראל נתפסה ברוסיה כבעלת ברית קרובה של ארצות הברית, אך כזו שאינה מיישרת קו עימה באופן עיוור, מה שיצר הזדמנות עבור הקרמלין לתקוע טריז בין השתיים, ומבחינת מדינת ישראל - הזדמנות למצב עצמה כמגשרת בין המעצמות; לרוסיה היה עניין רב בקידום היחסים הביילטרליים הן בשל הגישה לשוק מערבי, והן בשל המשמעות הסמלית של עשיית עסקים ומסחר עם בעלת בריתה של ארה"ב; רוסיה שאפה להחזיר לעצמה נכסי כנסייה במחלוקת בשטחי

37 להרחבה, ראו: יוסף רוזן, מזהירות ליוזמה: הצורך בשינוי מדיניות ישראל מול רוסיה בעקבות 7 באוקטובר, מכון משגב, 26 ביוני, 2024.

ארץ ישראל; אולי היה ברוסיה גם חשש מהיכולת הישראלית להזיק לה בסוריה במסגרת המב"מ הישראלי.

רוסיה פלשה לאוקראינה ב-2014 והרחיבה את המלחמה נגדה ב-2022. רוסיה ואיראן, שהחלו בשיתוף פעולה מבצעי הדוק כבר בזירה הסורית שכלל שיתוף מודיעין, תיאום מבצעי, הכשרות, העברות אמל"ח וסיוע לוגיסטי, משתפות פעולה גם במלחמת אוקראינה. השתיים גם מתואמות סביב האינטרסים במזרח התיכון - מניעת ארכיטקטורה ביטחונית חדשה במזרח התיכון, החלשת הנוכחות האמריקנית, ופגיעה במדינת ישראל. שיתוף הפעולה בין השתיים תרם במשך שנים למאמצי ההתבססות האיראנית בסוריה. אולם הישגיו המבצעיים של צה"ל במהלך מלחמת "חברות ברזל", בעיקר נגד חיזבאללה בלבנון, בשילוב עם מתקפות המורדים בסוריה נגד משטר אסד - החלישו במידה רבה את הציר הזה, וחרצו סדקים בין מוסקבה לטהרן, שנאלצת עכשיו לחשב מסלול מחדש.

במקביל, רוסיה שיתפה פעולה גם עם החברות הזוטורות בציר האיראני, חמאס וחיזבאללה. הקשר הרוסי עם ארגוני הטרור הללו הינו ארוך שנים והתפתח עוד יותר מאז כניסת רוסיה לסוריה בספטמבר 2015. בדומה לאיראן, גם חיזבאללה נהנתה מהכשרות ואמל"ח שסופקו על ידי רוסיה בסוריה, וכן מהעלמת עין מהעברות אמל"ח בצירים אוויריים, יבשתיים וימיים מאיראן ללבנון. מול חמאס, הקשר הרוסי אף יותר ארוך ועמוק. רוסיה קידמה במשך שנים שיח פיוס בין הפלגים הפלסטיניים השונים, לכאורה על מנת לקדם אחדות פלסטינית שתתרום למימוש פתרון שתי המדינות. בפועל, רוסיה מעולם לא הכניסה את הארגון לרשימת ארגוני הטרור הלאומית, על אף ההכרה בתנועת האחים המוסלמים ככזה.

במישור המדיני, רוסיה הפגינה עמדות אנטי-ישראליות ואנטישמיות תוך גינוי פעולות צה"ל, בחלק מהמקרים אף השוואת צה"ל לגרמניה הנאצית והמצור על לנינגרד, אימוץ העמדה של חמאס וקריאה חוזרת ונשנית לסיים את המלחמה בהקדם. שופרות הקרמלין קיבלו יד חופשית להדהד עמדות אנטישמיות, שתרמו במידה רבה גם להלך הרוח בקרב החברה הרוסית שהציפה את האנטישמיות למישור הגלוי. במקביל הרחיבו גורמים רוסיים את קמפיין ההשפעה בתוך ישראל באמצעות שימוש ברשתות החברתיות, שנועד להרחבת סדקים בחברה הישראלית וכן להדגשת המחלוקות בין ישראל לבין ארה"ב, תוך קידום נרטיב שסיוע מערבי לאוקראינה הינו על חשבון סיוע לישראל. במסגרת פעילות זו יש גם תפקיד חשוב לכנסייה הרוסית, ויש לתת את הדעת לתפקידה הכפול תחת משטר פוטין.

המלצות

נפילת משטר אסד שינתה מן היסוד את מטרות הליבה של מדינת ישראל מול רוסיה בהקשר של הזירה הצפונית. משום שרוסיה איבדה שותף מרכזי (אסד) לשמירה על האינטרסים שלה במזרח התיכון, כולל הנוכחות הרוסית בבסיסי טרטוס וחמימים, עליה לבצע חשיבה מחדש כדי להגן על אינטרסים אלה. כיוון שכך, היא פועלת מול המורדים בסוריה כדי להבטיח לכל הפחות את האינטרסים הבסיסיים האלה.

תחת מציאות חדשה זו, למדינת ישראל יש הזדמנות היסטורית לפעול ביתר עצמאות, נחישות ויוזמה בכדי להשפיע על עיצוב הזירה הצפונית העתידית. לצד הפעולות הצבאיות המוצלחות להשמדת שאריות צבא סוריה, וחיזוק הנוכחות בגבול עם סוריה, יש לפעול מדינית כדי לוודא שהמשטר הבא שיתייצב בסוריה לא יאיים על ביטחון ישראל, ושרוסיה לא תשוב כגורם מרסן לפעולות צה"ל בזירה הצפונית (ככל שיידרשו).

בהקשר זה, יש לעקוב מקרוב אחר ההתאמות והשינויים במדיניות רוסיה בזירה הצפונית, והמשך שיתוף הפעולה שלה עם איראן. בתרחיש שבו המלחמה באוקראינה תסתיים, שיתוף הפעולה בין רוסיה לבין איראן צפוי להשתנות גם הוא, ובהכרח יהיה בעל נפח קטן בהרבה, ללא שתי זירות פעולה מרכזיות משותפות להן. שינויים אלה יחייבו גם בחינה מחדש של היקף הסיכונים מצד רוסיה לאינטרסים של מדינת ישראל. סיום אפשרי של המלחמה באוקראינה וצמצום הקשר הרוסי עם איראן עשויים גם להניב הזדמנויות לחידוש קשר משמעותי יותר בין רוסיה לבין ישראל, בדגש על המישור הבילטרלי. עם זאת, נוכח הנסיבות הגאופוליטיות החדשות, יש לשקול צעדים בכיוון זה מתוך עמדת עוצמה ישראלית, ולהתנער מזהירות היתר שישראל נוהגת בה מול רוסיה.

עד לשינוי כזה סביב מלחמת רוסיה-אוקראינה, וטרם התבהרות המדיניות הרוסית החדשה במזרח התיכון, יש לפעול תחת הנחת עבודה כי רוסיה היא יריב ואיום אסטרטגי לביטחון הלאומי של מדינת ישראל. על ישראל לשמור על חופש פעולה לתקיפת מטרות באיראן, כולל בהינתן הגברת ייצוא אמצעי לחימה וטכנולוגיות טילים מרוסיה לאיראן – אספקה שכיום מתקשה לעבור דרך סוריה. בה בעת, יש לקיים ערוץ קשר עם הרוסים, לכל הפחות בדרכי עבודה, על מנת להבטיח הבנות מינימליות והעברת מסרים, ובמקביל לשמר שיח ברמה המדינית והאסטרטגית על מנת לייצר מדרג של אפשרויות העברת מסרים, תגובה ומרחב הכחשה בין המדינות גם בעיתות משבר.

יש להגביר את הקשב והמעקב אחר מבצעי ההשפעה הרוסיים בישראל, תוך שימוש בכלי סייבר ואימוץ רגולציה מתאימה שתיתן מענה לפעילות זו באופן כולל ולא רק בהקשר הרוסי, תוך שימת לב מיוחדת לתפקידה של הכנסייה הרוסית בהקשר זה. זווית נוספת הנוגעת לכנסייה היא הנכסים בישראל, שלגביהם יש לפעול באמצעים רגולטוריים ומשפטיים כדי לסכל כל התקדמות והעברה של נכסים אלה לידי רוסיה.

יש להתניע דיאלוג מקצועי ואסטרטגי מול אוקראינה שיתמקד בשיתוף תורות ושיטות לחימה, בדגש על התמודדות עם כטב"מים תוקפים. בעקבות 7 באוקטובר, הציפייה מישראל להגיש לאוקראינה סיוע ביטחוני אינה בת-יישום, אך ראוי להמשיך עם מתן הסיוע ההומניטרי/רפואי, שיתוף מודיעין, ואף לגבש תשתית הסכמית שתאפשר בעתיד שת"פ ביטחוני, זאת כמהלך תגובה סמלי למהלכי רוסיה.

במידה שהמלחמה בין רוסיה לבין אוקראינה תימשך, יש לתאם ביקור של נשיא אוקראינה בישראל כדי לעמוד על הדמיון ושילוב האינטרסים בהתמודדות עם ישויות רדיקליות, ובאמצעות זה לחזק את התמיכה הבינלאומית בעמדת ישראל. יש להבהיר לרוסיה כי המדיניות החדשה משקפת פרגמטיות ואינטרסים גאופוליטיים, ועל כן עשויה להשתנות בהתאם למהלכי של רוסיה בעתיד בקשר לישראל.

על ישראל למנוע ככל הניתן מעורבות רוסית ב"יום שאחרי" בעזה, העלולה לאפשר לה השגת דריסת רגל נוספת במזרח התיכון ושליטה על להבות הסכסוך בהתאם לאינטרסים שלה. על רקע הפעילות המדינית העוינת של רוסיה, על ממשלת ישראל להיערך ליוזמות רוסיות בהקשר של פירוז המזרח התיכון מנשק גרעיני, בוודאי כתגובה אפשרית למהלכים ישראלים נגד מתקני הגרעין של איראן.

נוכח האנטישמיות הגואה ברחבי העולם ולא רק ברוסיה בעקבות ה-7 באוקטובר, שוב צף עניין גדול בעידוד עלייה נרחבת לארץ ישראל. יש להיערך לכך בהתאם. מעבר לכך, מדינת ישראל

צריכה לנקוט מהלכים לצמצום היכולת של רוסיה לנצל באופן ציני את נושא האנטישמיות וזיכרון השואה עבור תעמולה. מוצע לבטל את ההכרה הרשמית של מדינת ישראל ב-9 במאי כיום הניצחון על הנאצים, ובמקום זאת ליישר קו עם מרבית העולם המערבי שמכיר ב-8 במאי כיום הניצחון של בעלות הברית על הנאצים. כמו כן, יש לגנות פומבית המשך גילויי אנטישמיות מצד בכירי הקרמלין, גם כאשר נעשה שימוש בנרטיב זה כנגד אוקראינה.

בין המדינות קיימים כמה הסכמים שנחתמו לאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה, ואחרים שעדיין נתונים במשא ומתן. יש לבחון מחדש את כל ההסכמים ולשקול ביטול חלק מהם. יש להגביר את הפיקוח על עמידה של חברות ישראליות ברוח הסנקציות המערביות על רוסיה, וכפועל יוצא גם לצמצם את היקף הפעילות של חברות אלה במשק הישראלי.